

УДК 821.161.3.09

ВАЙНА ЯК ЭРЗАЦ-ЖЫЦЦЁ Ў ТВОРАХ М. ГАРЭЦКАГА І А. ГАРОДНІ

канд. філал. навук З.І. ТРАЦЦЯК
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)

Праводзіцца параўнальна-тыпалагічнае вывучэнне твораў М. Гарэцкага і А. Гародні пра Першую сусветную вайну. Агульнымі для абодвух пісьменнікаў з'яўляюцца выкарыстанне прыёму проціпастаўлення ў яго мадыфікацыі «свой – чужы / мы – яны», матыў вайны-шляху, што вядзе ў нікуды, інавацыйны спосаб выкладу матэрыялу, што набліжаецца да здабыткаў мадэрнізму. Аповесці і апавяданні, заснаваныя на негатыўным стаўленні да вайны, адрозніваюцца паводле адносін да ідэй сацыялізму і інтэрнацыяналізму. Максім Гарэцкі разглядаў падзеі 1914–1918 гадоў у сувязі з самастойнай будучыняй беларускага народу. Сусветная катастрофа, лічыў А. Гародня, павінна прывесці да рэвалюцыі і ўсталявання панавання пралетарыяту. У дадзеным кантэксце ідэі нацыянальнага разняволення адыходзілі на другі план, хаця аўтар спачуваў беларускаму насельніцтву, што апынулася на акупаванай немцамі тэрыторыі.

Уводзіны. Беларуская літаратура пра Першую сусветную – гэта тэматычнае поле, якое патрабуе дэталёвага разгляду. Айчыныя навукоўцы паступова фарміруюць корпус мастацкіх тэкстаў, што маюць каштоўнасць для нацыянальнай традыцыі адлюстравання падзей 1914–1918 гадоў. Асаблівае месца ў нашым пісьменстве займае творчасць М. Гарэцкага. Пісьменнік паслядоўна распрацаваў ваенную праблематыку ў апавяданнях «Літоўскі хутарок» (1915), «Генерал» (1916), «Рускі» (1925), «На этапе» (1916), замалёўках «Пакінутыя хаты» (1921) і «Фантазія» (1921), «Сібірскіх абразках» пад назвамі «Уцекачы» (1923) і «Палонны» (1926), аповесці «Ціхая плынь» (1917–1930) і дакументальна-мастацкім творы «На імперыялістычнай вайне» (1926), рамане «Віленскія камунары» (1931 – 1932), п'есе «Жартаўлівы Пісарэвіч» (1925).

У айчынай літаратуры існуе шэраг вершаў-водгукаў на забойства, разбурэнне і вынішчэнне, створаных: З. Бядулям («Ад крыві чырвонай», 1914; «Ты слязамі і крыжамі ... », 1917); А. Гаруном («Праводзіны», 1914; «На варце», 1915; «У чужыне», 1915; «Чалавечая кроў», 1915; «Трэны», 1916; «Паходная», 1917); Я. Коласам («Вецер», 1914; «Думкі салдата», 1916; «На рэчцы», 1917; «Поле», 1917; «Ворагам», 1917); Я. Купалам («Песні вайны», 1914; «1914-ты», 1914; «Вясна 1915-я», 1915). У 1921 годзе апублікаваны цыкл «На фронце», «Зрання ў акопах», «На старой дзялянцы» А. Смаленца. Першай сусветнай прысвечана паэма Я. Пушчы «Песня вайны» (1927–1928).

Падзеі 1914–1918 гадоў і іх наступствы адлюстраваны ў такіх праявічых творах, як раманы «Сцежкі-дарожкі» (1927) М. Зарэцкага, «Бацькаўшчына» (1931) і «Пошукі будучыні» (1943) К. Чорнага; аповесці «Затока ў бурях» (1928) Я. Відука, «Варта на Рэйне» (1927 – 28) А. Гародні і «Набліжэнне» (1934) З. Бядулі; апавяданні «Туды, на Нёман!» (1926) Я. Коласа, «Мой сусед» (1927) К. Крапівы, «На чырвоных лядах» (1933) М. Лынькова, «Герой нацыі» (1934) Э. Самуілёнка і інш. Айчынная проза пра Першую сусветную звярталася да батальнай тэматыкі, разглядала праблемы існавання беларуса-бежанца на чужыне, стварыла вобраз ворага («чужога»), часткова пераасэнсавала ідэі «страчанага пакалення».

У раманы «Чужая бацькаўшчына» (1977) В. Адамчыка, «Петраград – Брэст» (1981–83) І. Шамякіна, «Пабуджаныя» (1984–1987) Г. Далідовіча, «Бежанцы» (1990) В. Карамазова, «Расія» (2007) У. Гніламёдава вайна разглядалася з большай гістарычнай адлегласці. Гэта дазволіла вызначыць ролю і месца Першай сусветнай у кантэксце падзей нацыянальнай гісторыі ХХ стагоддзя: рэвалюцыі 1917 года, станаўлення беларускай дзяржаўнасці, Польска-савецкай вайны (1919–1921), калектывізацыі, заўчасна скончанай беларусізацыі, рэпрэсій 30–40-х гадоў, Вялікай Айчынай, Чарнобыля і г.д.

Асноўная частка. Адзначаныя намі творы – няпоўны пералік кніг, што ўзніклі ў часы Першай сусветнай. Яны раскіданы па перыядычных выданнях канца 1910–20-х гадоў, некаторыя знаходзяцца ў архіўных фондах. Існуе асобная група падобных прац: выдання аднойчы, яны засталіся малавядомымі сучаснаму даследчыку і чытачу. Сталася так, што ідэалагічны чынік, літаратуразнаўчыя стэрэатыпы доўгі час не дазвалялі аб'ектыўна разгледзець вартасці і недахопы падобных твораў. Яскравым прыкладам з'яўляецца аповесць А. Гародні (Аляксандра Эраставіча Функа, 1899 – 1944) «Варта на Рэйне».

Паводле В. Жыбуля, «цікавыя праявічныя набыткі А. Гародні захінула яго нядобрая слава афіцыйна-нага крытыка-вульгарызатара, «літаратурнага пагромшчыка»» [1, с. 16]. Выкрыццё пісьменнікаў-нацдэмаў, пошукі класавых ворагаў, разгляд «шкодных» іншаземных уплываў не спрыяў фарміраванню пазітыўных адносін да носьбіта гэтых ідэй. У дадзеным выпадку правамерна згадаць успаміны Я. Скрыгана: «на ўсім свеце існуюць законы пра абарону дзяржавы і людзей у ёй. Але ці ўсе спосабы гэтага клопату могуць быць чэсныя? Добраахотна гэтым займаюцца ці прымусява? І ці было ў Гародні права на выбар? Таўро яго біяграфіі – вядома ж, буржуазнай – не давала яму гэтага права» [2, с. 250].

Аповесць «Варта на Рэйне» – твор, які стаіць асобна ў шэрагу беларускіх пражайтных прац, прысвечаных сусветнай вайне. Па-першае, форма выкладу матэрыялу, абраная А. Гароднем, – не толькі моўнае (у літаратурных вобразах) увасабленне спецыфікі часу (1914–1918 гг.), але і графічнае адлюстраванне яго дысгарманічнасці праз імпульсіўную рытмізацыю тэксту. Па-другое, у адрозненне ад большасці айчынных пісьменнікаў, аўтар звярнуўся да жыцця немца, які засвоіў ідэі сацыялізму. Напрыканцы твора пісьменнік зрабіў месцам дзення беларускія губерні, ён спачуваў мясцоваму насельніцтву, аднак адмаўляў яму ў праве на нацыянальную самаідэнтыфікацыю. Выйсце з трагічнай сітуацыі, у якой апынулася заходняя цывілізацыя, бачылася пісьменніку ў рэвалюцыі. Распачатая ў Петраградзе, яна *павінна* была распаўсюдзіцца па ўсім свеце. Па ступені заглыбленасці ў ідэі барацьбы пралетарыяту за свае правы аповесць мае тыпалагічныя аналогіі з раманам А. Барбюса «Агонь» (*Le Feu*, 1916).

Вывучэнне кнігі А. Гародні, на наш погляд, не магчымае ў адрыве ад класікі беларускай літаратуры пра Першую сусветную: твораў М. Гарэцкага. Тым больш, што ў літаратуразнаўчай працы «“Маладняк” за пяць гадоў. 1923–1928 гг.» М. Гарэцкі ахарактарызаваў набыткі А. Гародні наступным чынам: «Аповесцяй з падобным зместам і з такімі формальна-мастацкімі асаблівасцямі ў беларускай літаратуры яшчэ не было» [3, с. 76]. Канцэпцыі адлюстравання вайны абодвума пісьменнікамі судакраналіся, бо пражайкі негатыўна адносіліся да забойства чалавека, разбурэння асобы. Самае значнае адрозненне іх твораў палягала ў нацыянальным складніку. Гарэцкі выступіў носьбітам новага беларускага Адраджэння, а Гародня старанна прапагандаваў ідэі сусветнай рэвалюцыі і інтэрнацыяналізму.

Нягледзячы на тое, што аўтары апавядалі пра быццё краін-суперніц (Нямеччыны і Расійскай імперыі), у іх творах заўважаюцца аналогіі. Напрыклад, тэматыка прапагандысцкіх прамоў на пачатку вайны па абодва бакі фронту практычна аднолькавая. Так, у А. Гародні чытаем: «... загінуў аўстрыяцкі эрцгерцаг Франц-Фердынанд, шчыры прыхільнік і прыцель Нямеччыны ... Але мы пакажам усяму свету, што тэўтоны – гэта ня статак безгалосных авец, што мы не дазволім нікому на такі кшталт жартаваць з намі ...» [4, с. 9]. Гарэцкі стварыў тыповую прамову імперскага патрыёта: «Прокляты наш вораг – Нямеччына захацела пакрыўдзіць адзінаверную з намі, рускімі, невялічкую Сербію. Але наш бацюшка-цар гэтага не дапусціць ... Мы першыя не пачнём, але калі Нямеччына палезе, мы разаб’ём ёй морду ў квас. Яна, пархатая, зажырела, бо ўжо сорок год не ваявала. Дык мы ёй пакажам!» [5, с. 305]. Стылістыка ўрыўкаў адрозніваецца, бо ў першым выпадку слухачамі былі вытанчаныя нямецкія арыстакраты, а ў другім – шараговыя салдаты расійскага войска. Але бравурны і ваяўнічы настрой дамінуе над разумнымі разважанымі.

Асаблівую цікавасць для салдатаў і цывільных на кожнай вайне ўяўляе вораг. Паводле П. Ф’юзэла, вылучэнне бінарных апазіцый – «устойлівая, але ўяўная, традыцыя сучаснасці, якая характэрна ... для рэальнасці Першай сусветнай. “Мы” – усе тут, па гэты бок; “вораг” існуе недзе там. “Мы” – асобы са сваімі імёнамі і самасвядомасцю; “ён” – проста калектыўная істота. Нас бачна; а яго – не. Мы – звычайныя; ён – недарэка. Нашы правы – нешта натуральнае; іх – нейкая анамалія. Ён горшы за нас¹» (пераклад наш. – З. Т.) [6, р. 75]. Персанажы А. Гародні (асабліва тыя, хто жыве ў глыбокім тыле) успрымалі рускіх дзікунамі, што чакалі, калі немцы «панясуць сьцяг культуры і цывілізацыі на ўсход» [4, с. 14]. Нечым падобным збіраліся займацца і расійскія патрыёты. Адносіны да «ворага» (у абодвух выпадках) змяняліся, калі нямецкія ці рускія салдаты асэнсоўвалі свой аднолькава гаротны стан. Максім Гарэцкі песімістычна ставіўся да маральна-этычнага аблічча салдата расійскага ці германскага войска. Персанаж дакументальна-мастацкага твора «На імперыялістычнай вайне» Лявон Задума разважаў так: «... нямецкія салдаты ўсё ламаюць ... “Мы з імі *культурылісь*, а яны з намі свінячуща”, – хто гэта сказаў? Ці, можа, я сам выдумаў? Не ведаю. А ўсе – скаты двуногія. Хай жыве вайна – знішчэнне скатоў скатамі! Мы не людзі, мы – быдла ...» [5, с. 347]. У дадзенай цытаце займеннік «мы» аб’ядноўвае салдатаў двух войскаў, якім процістаўляюцца «яны» – ўлады Расіі і Германіі, што вымагалі ад людзей губляць годнасць і індывідуальнасць.

Як заўважаюць А. Гародня і М. Гарэцкі, разбураецца стэрэатыпнае мысленне: апазіцыя «свой – чужы / мы – яны» не спрацоўвае. Ваенны час насычаны «кроўю сочень тысяч (калі ня мільёнаў) людзей ..., кроўю немцаў, расійцаў, аўстрыякаў, беларусаў, мад’яраў, яўрэяў, украінцаў, татараў, палякаў, ліцьвінаў, армян, сібіракоў, грузінаў ...» [4, с. 58–59]. Безыменная, пакутная, а часам і ганебная смерць ураўноўвала салдатаў, незалежна ад іх нацыянальнай і палітычнай прыналежнасці.

Максім Гарэцкі (у апавяданні «Рускі») падкрэсліў, наколькі балючым быў працэс перабудовы свядомасці. Да вайны жыццё Рускага (беларуса з Магілёўшчыны) праходзіла пад знакам (як здавалася назаўжды) вызначаных правіл. Калі звярнуцца да асноўных матываў творчасці пісьменніка, некаторыя з іх

¹ a persisting imaginative habit of modern times, traceable ... to the actualities of the Great War. ‘We’ are all here on this side; ‘the enemy’ is over there. ‘We’ are individuals with names and personal identities; ‘he’ is a mere collective entity. We are visible; he is invisible. We are normal; he is grotesque. Our appurtenances are natural; his, bizarre. He is not as good as we are.

выдатна ўзнаўляюцца. Па-першае, гаспадар назапашваў каштоўнасці, каб выжыць (на вайне кожная рэч патэнцыяльна прыносіла шкоду). У мірны час падзел на «сваіх» і «чужых» ішоў па прынцыпе матэрыяльнага дабрабыту («свой» – селянін, працаўнік, «чужы» – памешчык, багаты чалавек, чыноўнік). На вайне «чужы» (вораг) – той, хто ў іншай краіне выконваў падобныя сацыяльныя функцыі, разумеў жыццё простага чалавека знутры. Хаця афіцыйная прапаганда і імкнулася ўздаваць пачуццё нянавісці да ворага-пачвары, уласныя назіранні падводзілі да парадаксальных высноў: салдат іншай арміі нічым не горшы, ён таксама пакутаваў ад страху. Пад уплывам афіцыйных запатрабаванняў персанаж засвоіў, што вораг неабходна забіць ці ўзяць у палон. Аднак што рабіць з чалавекам, які быў падобны да «свайго» і не пагражаў жыццю, ні папярэднія веды, ні пачуцці не падказвалі.

Персанаж-селянін не быў падрыхтываны да неабходнасці зрабіць свядомы выбар: яго стрэл быў выпадковым. Пасля забойства аўстрыяка ў Рускага пачало прагрэсіраваць псіхічнае захворванне. Яго свядомасць дваілася. З аднаго боку, на яе ціснула засвоенае з дзяцінства правіла размеркавання людзей на сваіх і чужых, з другога – не давалі спакою новыя ўражання, што патрабавалі неадкладнага аналізу. Празайк падвёў прапаганіста да разважанняў пра ганебны ўчынак, паказаў, як спрацаваў ахоўны механізм, што выключыў магчымасць прызнаць неправамернасць і жорсткасць уласнага дзеяння.

Часам «чужым» становіўся чалавек, што змагаўся поруч з персанажам. Галоўны герой аповесці «Варта на Рэйне» спасцігнуў горкую праўду, калі яго таварыш быў паранены. Альфрэд Кляйн заўважыў, што іх шляхі разышліся. Інстынкт самазахавання і боязь грэшнага ўчынку вымусілі яго пакінуць сябра паміраць у адзіноце. Мяжа паміж імі павялічылася, калі паранены стаў маліць, каб яго прыстрэлілі і скончылі пакуты. Таварыш стаў «ворагам», бо ён патрабаваў зрабіць тое, што ў даваенны час кваліфікавалася як забойства ці грэх. Альфрэд Кляйн адчуваў віну за тое, што не выканаў апошняе жаданне чалавека, пазбавіў яго магчымасці сустрэць адносна лёгкаю смерць. У экстрэмальнай сітуацыі ўсе хрысціянскія каштоўнасці мінулага бляклі перад правам асобы ў апошні раз вызначыць сваю будучыню.

Цікавай мадыфікацыяй апазіцыі «свой – чужы / мы – яны» з'яўляецца проціпастаўленне салдатаў-мараканцаў еўрапейцам (узнікае ў творы А. Гародні). Дзіўныя рэлігійныя вераванні, аблічча і лад мыслення аднолькава далёкія і для французцаў (у арміі якіх змагаліся жыхары паўднёвых калоній), і для немцаў. Цывілізаваны чалавек дранцавеў, калі бачыў «нэгра, з нажом у зубах. У руках нешта накшталт драцянога абруча. Нахіляецца над трупам, бярэ нож, левай рукою хапае вуха мерцьвяка. Пад дзікі крык радасці – адцягае вуха далучаецца да крывавае нізкі на драцяным ланцугу ...» [4, с. 63]. Падобны апакаліптычны малюнак здаецца прадказаннем таго, што чакае еўрапейцаў, калі яны не змогуць спыніць кровапраліцце.

Незалежна ад нацыянальнай прыналежнасці ў людзей узнікала думка пра глыбінны сэнс падзей, у якіх яны вымушаны браць удзел. Так, адліўшычк (вызнаваў ідэю сацыялізму) з аповесці А. Гародні разважаў: «каму патрэбна вайна?.. Вось, мы, – робім гарматы... У каго яны будуць страляць?.. Дэспатызм, – барбарства... А ў нас, – што?.. Не дэспатызм?.. Ня барбарства?.. Ваяваць?.. За каго? За што?..» [4, с. 15]. Іншыя акцэнт расставіў М. Гарэцкі, калі Лявон Задума спрабуе адказаць на пытанне, за што ваяваць: «Быўшы ў казармах, перагледзеў я сваю маёмасць, пералістаў кніжачкі ... Эх, і навошта я вёз іх столькі сюды? Усё гэта цяпер згіне, як згіну, можа, і я сам, ва славу ... на славу ... чаго? Вызвалення “малых” народаў? А ці вызваліцца мой народ? Што яму дасць гэтая вайна?» [5, с. 313]. Абодва пісьменнікі падкрэслівалі, што іх персанажам прыйдзецца ваяваць за права захавання годнасці. Аднак А. Гародня праводзіў думку, што адна асоба, адзін народ не мелі магчымасці змяніць гісторыю. Простым працаўнікам неабходна аб'яднацца пад лозунгам «мір хатам, – вайна палацам» [4, с. 84], каб распачаць барацьбу за будучыню. Гарэцкі згодны змагацца, але яго персанажы аддана абаранялі не ідэю сусветнай рэвалюцыі, а права на самавызначэнне беларуса.

У кантэксце твораў А. Гародні і М. Гарэцкага вайна ўспрымаецца як шлях. Але сам рух па ім мітуслівы, бязладны і бессэнсоўны. Ілюстрацыяй тэзісу з'яўляецца цытата з аповесці «Варта на Рэйне»: «Па ўсім сьвеце – як ашалелыя ішлі людзі, войскі, ішлі коньнікі, ішла артылерыя ... Па ўсім сьвеце – як ашалелыя насіліся цягнікі: з людзьмі, з войскамі, з гарматамі, з амуніцыяй, з харчамі ...» [4, с. 36]. У такіх абставінах вартасць чалавечага жыцця зыходзіла да мінімуму. Каб падкрэсліць трагізм сітуацыі, абодва пісьменнікі згадвалі назвы населеных пунктаў, дзе адбыліся як значныя, так і малавядомыя падзеі вайны. Сімна, Красняны, Плятэн, Варшлеген, Аленбург («На імперыялістычнай вайне»), Марна, Сольдаў, Варшава, Аўгустоў («Варта на Рэйне») былі тымі кропкамі, дзе шалёны рух перапыняўся на імгненне, каб паскорыцца. Падрабязна разважаць пра кожны этап не прыходзілася. Гэта было не патрэбна, бо чытач-сучаснік не горш за празайкаў разумеў маштабы вынішчэння на той ці іншай частцы фронту. Цікава, што празайкі адлюстравалі і дынаміку (наступы і адыходы), і статыку вайны (акопнае існаванне).

Максім Гарэцкі заўважыў, што Лявон Задума вырваўся з шаленства руху, толькі калі трапіў у звыклую плынь сялянскага жыцця, якое больш павольна трансфармавалася пад уплывам ваенных падзей.

Альфрэду Кляйну, галоўнай дзейнай асобе аповесці А. Гародні, вяртанне на пабыўку не прынесла адпачынку ад мітусні: Берлін ахапіла атмосфера істэрыі.

Празаікі звярнулі ўвагу на тое, як негатыўна жыхары акупаваных (у асноўным беларускіх) тэрыторый успрымалі славыты нямецкі «Ordnung». У абодвух выпадках персанажаў абурала, што да іх адносіліся, паводле тэрміналогіі А. Гародні, як да маўклівага і пакорлівага быдла. Гарэцкі не мог пагадзіцца з думкай, што дзяўчыны-беларускі ці ліцьвінкі былі матэрыялам «дзеля паляпшэння заняпалых народаў і дзеля найлепшага прывіцця высшай ... культуры фізічным шляхам» [7, с. 60]. Аўтар аповесці «Варта на Рэйне» спачуваў не пэўнаму (напрыклад, беларускаму) народу, а чалавеку-працаўніку, якога прыгняталі ўладары. Заканамерным вынікам іх прыніжэння павінна было стаць узброенае паўстанне. Гарэцкага падобныя праблемы хвалявалі перш за ўсё ў дачыненні да яго нацыі, якая практычна на вачах зноў страціла права на самаідэнтыфікацыю. Акрамя таго, творчыя здабыткі пісьменніка сцвердзілі, што ён вельмі хутка расчараваўся ў ідэях інтэрнацыяналізму і сусветнага панавання пралетарыату.

Максім Гарэцкі заўважыў, што «вайна парушае ўвесь парадак жыцця» [5, с. 352]. Чалавечае быццё трансфармавалася да непазнавальнасці: ім кіравалі абсурд, жах, блытаніна ў думках, расчараванне. Падобны стан часам выклікаў разважанні кштальту «смерць дык смерць, абы не мучыцца гэтак» [5, с. 324]. Персанажы М. Гарэцкага здольны пераадолець самыя песімістычныя моманты. Яны разумеюць, што вынішчэнне сабе падобных – анамалія, што чалавецтва павінна «прачнуцца» ад звыродлівых ваенных сненняў, усвядоміць іх бессэнсоўнасць. Пачуццё іррэальнасці таго, што адбываецца на фронце і ў меншай ступені ў тыле, характэрна і А. Гародню. Ён характарызуе перыяд з 1914 па 1918 год адным ёмкім словам «эртац». Узнікае ўражанне, што быццё чалавецтва – гэта не сапраўднае жыццё, а яго сурагат.

Абодва пісьменнікі адчулі, што стварэнне аповеду пра вайну татальнага тыпу патрабавала новых сродкаў выкладу матэрыялу. Гародня і Гарэцкі спалучылі традыцыі рэалістычнай літаратуры з некаторымі асаблівасцямі мадэрнізму. На наш погляд, асноўнай асаблівасцю аповесці «Варта на Рэйне» была спецыфічная, экспрэсіянісцкая форма арганізацыі тэксту. Прывядзём прыклад з раздзела «Калі-ж, калі канец?»:

«Ранне ...

Альфрэд Кляйн стаіць у акопе і са стрэльбай у руках, – чакае, ці ня прыкажа яму што-кольвек ...

Раптам –

Загуло нешта.

Загуло нейкай асаблівай няўцямнай сырэнаю.

Загуло недзе далёка і, усё набываючы голас, –

набліжаецца,

набліжаецца,

набліжаецца ...

У-у-у-у-у – бах!

Недзе зусім блізка разарваўся набой.

Высокі слуп дыму.

Дожджык зямлі, пылу, каменяў ...

А потым – як звычайна:

– санітары,

– насілкі,

– усхліпванні,

– стогны,

– енкі ...» [4, с. 60–61].

Паўторы асобных слоў, гукаперайманне, своеасаблівая графіка сведчаць пра пошукі эксперыментальных сродкаў, якія адлюстроўвалі нервовае напружанне салдата пад абстрэлам. Нейтральная лексіка, эканомнае выкарыстанне выяўленчых сродкаў спрыяла стварэнню антыгераічнага твару вайны. Кожны вобраз, выкарыстаны А. Гароднем ва ўрыўку, выклікаў пэўныя асацыяцыі, што расквечвалі аповед трагічнымі фарбамі.

Максім Гарэцкі разумеў, што надзвычайны характар часу патрабаваў незвычайных форм мастацкага выкладу матэрыялу. Паводле Т. Тарасавай, пісьменнік «выкарыстоўвае ... выяўленчыя магчымасці як класічнага псіхалагічнага рамана, так і новыя формы псіхалагізму: “плынь свядомасці”, логіку асацыятыўнага мыслення, адсутнасць матывацыі, паэтыку кінемаграфічнага кадра» [8, с. 239]. Са згаданых вышэй назіранняў вынікае, што абодва празаікі актыўна засвойвалі некаторыя рысы мадэрнізму, даспаўвалі іх да спецыфікі айчыннага літаратурнага працэсу.

Заклучэнне. Варта адзначыць, што творы М. Гарэцкага і А. Гародні пра Першую сусветную вызначаюцца негатыўным стаўленнем да падзей вайны. Пісьменнікі адмаўляюць афіцыйнай прапагандзе ў праве на фарміраванне светапогляду асобы. Для іх кнігі характэрна шматаспектная распрацоўка прыёма

проціпастаўлення ў яго мадыфікацыі «свой – чужы / мы – яны». Абодва пісьменніка засвоілі некаторыя рысы паэтыкі мадэрнізму, паспрабавалі рэалізаваць здабыткі гэтай літаратурнай плыні ў айчынай прозе. Калі М. Гарэцкі асэнсоўваў падзеі 1914–1918 гадоў у дачыненні да будучыні беларускага народа, які апынуўся ў кроку ад нацыянальнага самавызначэння, то А. Гародня канцэнтравала ўвагу на сацыялістычнай ідэалогіі, лічыў, што працоўны і селянін (незалежна ад іх нацыянальнасці) дасягнуць дабрабыту толькі рэвалюцыйным шляхам.

ЛІТАРАТУРА

1. Жыбуль, В. «Пружанскі барон». Жыццё і творчасць Алесь Гародні / В. Жыбуль // Роднае слова. – 2014. – № 1. – С. 16–18.
2. Скрыган, Я. Той час, альбо Алесь Гародня / Я. Скрыган // Выбраныя творы. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 2005. – С. 247–252.
3. Гарэцкі, М. «Маладняк» за пяць гадоў. 1923–1928 гг. / М. Гарэцкі. – Менск: Беларус. дзярж. выд-ва, 1928. – 122 с.
4. Гародня, А. Варта на Рэйне / А. Гародня. – Менск: Беларус. дзярж. выд-ва, 1930. – 122 с.
5. Гарэцкі, М. На імперыялістычнай вайне (Запіскі салдата 2-й батарэі N-скай артылерыйскай брыгады Лявона Задумы) / М. Гарэцкі // Выбраныя творы. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 2009. – С. 299–417.
6. Fussell, P. The Great War and Modern Memory / P. Fussell. – New York, London: Oxford University Press, 1989. – 363 p.
7. Гарэцкі, М. Літоўскі хутарок / М. Гарэцкі // Выбраныя творы. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 2009. – С. 51–64.
8. Тарасава, Т. Рысы экзістэнцыяльнай свядомасці ў прозе М. Гарэцкага / Т. Тарасава // Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць (Праблема выдання спадчыны). Матэрыялы чытанняў, Мінск, 18 лют. 2011 г. – Мінск, 2011. – С. 236–242.

Паступіў 19.06.2014

WAR AS ERSATZ LIFE IN M. HARETSKY'S AND A. HARODNJA'S WRITINGS

Z. TRATSIK

The article is devoted to comparative-typological study of M. Haretsky's and A. Harodnja's writings about the First World War. Both writers' works have some features in common. They are the use of opposition technique in its 'one's own – alien / we – us' modification, the motif of war treated as the way to nowhere, the innovative methods of narration approaching modernist techniques. The novels and short stories, based on the negative attitude towards the war, differ in their attitude towards socialist and internationalist ideas. M. Haretsky connected the events of 1914–1918 with the free future of the Belarusians. A. Harodnja supposed that the worldwide catastrophe must lead to a revolution and the proletariat rule. In that context the idea of national freedom was not of great importance, even though the author sympathized with.